

на Софийския университет) — „Равнища на семантичен анализ в превода“ и Л. Любенов (по линия на СПб) — „Основни проблеми на стихотворния превод“.

На Международната конференция по основни проблеми на теорията на превода, организирана от Секцията по теоретично и приложно езикознание при Лайпцигския университет, участваха двама членове на нашата секция: Б. Алексиева (по линия на СПб) изнесе доклад на тема „Предикационен анализ на превода“ и И. Васева (по линия на Софийския университет) с доклад на тема „Прагматичната функция на преводача“.

На VII белградска преводаческа среща, уреждана ежегодно от Дружеството на литературните преводачи в Сърбия, Сидер Флорин е изнесъл доклад на тема „Историческият фон на художествените произведения и преводът“.

А. Данчев е участвувал в две международни научни конференции: в Полша (Познан) по исторически синтаксис и по контрастивна лингвистика. Изнесъл е доклади, свързани с теорията на превода: „Превод и синтактични изменения“ и „Към въпроса за разширен модел на контрастивен анализ“.

На научна сесия по случай 100-годишнината от раждането на Д. Подвързачов, организирана от Института за литература при БАН с участието на СПб, И. Васева изнесе доклад „Д. Подвързачов — майстор на превода“ и Хр. Дудевски — „Подвързачовият превод на Грибоедовата комедия „Горе от ума“.

Всичко споменато — а навярно има и неспоменато — свидетелствува, че 1981 г. е била година на голяма активност в областта на теорията, историята и критиката на превода. 13-вековният юбилей ни накара да се огледаме и преценим равнището на постигнатото в тази област. Смятам, че с удовлетворение можем да констатираме, че това равнище е добро.

РЕЦЕНЗИИ И КРИТИКА НА ПРЕВОДНАТА ПРОЗА — 1981 Г.

АНДРЕЙ ДАНЧЕВ

Както е известно, все по-често през последните години се говори за критиката, обсъжда се състоянието ѝ и се правят предложения за нейното активизиране. Резултатите от тази линия вече се проявяват във всички сфери на нашия живот и иначе не може и да бъде. Без критика не се осъществява обратната информационна връзка, жизнено необходима за правилното функциониране на всякакви обществени структури и звена. Едва ли е необходимо да убеждавам почитаемата аудитория надълго и нашироко във важността на тази тема и тъй като вече съществуват много материали по тези въпроси, ще съкратя уводната част на изложението си. Ще добавя само, въпреки че и това е съвсем очевидно, че критиката е особено необходима за преводача, понеже му дава възможност по-правилно да преценява резултатите от дейността си и да търси начини за нейното усъвършенстване.

Ако дадена книга не е рецензирана, не се затваря веригата *производител-производство-обществена реакция* и нерцензираната книга не става пълноценен факт на културния ни живот. За съжаление не можах да получа точни сведения, каква част от преводната продукция на нашите издателства е била рецензирана през 1981 г. Изглежда, че с изключение на „Народна култура“ и може би на още някое друго издателство все още не се води точна сметка за това. Така или иначе стана ясно, че по-малко от цялата преводна продукция на изд. „Народна култура“ за 1980 г. е била рецензирана до края на 1981 г.

Въпреки това може да се каже, че в сравнение с минали години данните за 1981 г. са, общо взето, насърчителни, поне в количествено отношение — в различни вестници и списания са публикувани над 100 рецензии, което е една доста внушителна цифра. От приблизително стотте ре-

цензии, които успях да обхвана, най-много, както може да се очаква — около 40, се падат на сп. „Панорама“. На второ място с около 17 рецензии (без кн. 6) е сп. „Факел“, а на трето — с около 15 (колкото ми бяха предоставени от библиотеката на СПБ) идва в. „Пулс“. Следват в. „АБВ“, в. „Литературен фронт“, сп. „Пламък“, в. „Отечествен фронт“ и др. Най-много рецензии са на писали Венцислав Константинов (8), Георги Цанков (4), Михаил Василев (3), Георги Григоров (3) и др. Остава да се види какво се крие зад тези цифри, по-конкретно — какви са качествените показатели на този немалък корпус от рецензентска продукция. Изпъкват няколко признака, по които рецензираните тук рецензии могат да бъдат групирани. Ще се спра главно върху следните две точки. Първо, съотношението на информацията от общ издателски и литературоведчески характер и разглеждането на самия превод. Второ, съотношението на положителни и отрицателни преценки в прегледаните рецензии.

1. ЗА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ЛИТЕРАТУРОВЕДСКИТЕ И ПРЕВОДАЧЕСКИТЕ АСПЕКТИ

Досегашните ни годишни обсъждания показват, че този въпрос обикновено застава в центъра на разискванията. Поради някакво недоглеждане тази точка не беше включена в препоръките за писане на рецензии, публикувани преди три години в тогавашния бюлетин на СПБ (бр. 1, 1979) и този пропуск бе отстранен от секция ТИК едва напоследък. В новата инструкция се предвижда на проблемите, свързани с издателските съображения и литературния анализ на произведението, да се отделя най-много половината от целия текст на рецензията. Но тази инструкция явно е доста закъсняла, понеже при сегашния преглед отново се натъкваме на твърде пестра картина и на, общо взето, все още твърде слабо застъпване на преводаческите аспекти.

Разбира се, трудно е да се даде точна рецепта за гореспоменатото съотношение, тъй като неминуемо ще варира в зависимост от конкретния случай. Книги и автори, които са сравнително нови за нашия читател, например Фр. Кафка, несъмнено изисква по-подробен анализ и представяне от книгите на автори като Гюте, Дикенс или Балзак, отдавна познати у нас. Във всеки случай обаче не може да има съмнение, че трябва да се държи сметка и за спецификата на българския вариант на дадено произведение. От доклада на К. Савов на миналогодишния преглед става на ясно, че макар и повечето рецензии да са написани компетентно от идейно-художествена гледна точка, твърде малко място е било отделено на въпросите на превода, т. е. тъкмо на тази дейност, която е свойствена и специфична за СПБ. Затова, както вече посочих преди малко, в този доклад ще обърна внимание главно върху анализа на самия превод, доколкото го има в съответните рецензии. За по-голяма прегледност всички рецензии могат да бъдат разделени на три групи в зависимост от приблизителния дял на преводаческата част в тях.

1. *Рецензии, в които преводът изобщо не е споменат.* Колкото и невероятно да звучи това, такива рецензии все още има, при това броят им — около 25 — никак не е малък, понеже съставлява около една четвърт от всички прегледани рецензии. Такива например са рецензиите, написани от Д. Коруджиев („Процесът“ от Фр. Кафка, превод Д. Стоевски), Иван Попиванов („Така нареденият личен живот“ от К. Симонов, превод Сл. Г. Караславов и Е. Хаджиева), Ив. Цветков („Талант и труд“ от Л. Леонов, превод М. Блажева и Хр. Кънев), Г. Григоров („Созополски багри“ от Н. Федоренко, превод Л. Малев), няколко рецензии от В. Константинов и др. Повечето рецензии от този тип са публикувани в сп. „Факел“ и във вестниците „Пулс“ и „АБВ“.

Докато преценките на авторите на тези рецензии за художествените достойнства на съответните книги са, общо взето, добре формулирани и аргументирани, спецификата на самото *преводно* произведение е останала извън вниманието им, с което рецензиите от този тип ясно остават едностранични и непълни.

Още по-поразителни са случаите — около 15—16 на брой, в които не само че не се говори нищо за качествата или недостатъците на превода, но изобщо не е споменато името на преводача, така че след прочитането на рецензията читателят остава в неведение, кой е направил превода. Такива са рецензиите, написани от Д. Кръстев („Телевизионна мрежа“ от П. Чайефски и С. Хедрин), Р. Нейкова („Паганини. Дяволският танц“ от Е. Барат и „Портрети на американски композитори“ от Гр. Шнейерсон), В. Константинов („Немски новели“, Цв. Николова („Тях“ от

Джойс Керъл (правилната форма е Каръл!) Оутс, Г. Григоров („Венециански медальон“ от А. Ваксберг) и др. Изпускането на името на преводача се среща главно в рецензиите, публикувани във вестници (например „Пулс“, „Отечествен фронт“, „Дунавска правда“ и др.), но ако авторите на такива рецензии са пропуснали да посочат името на преводачите, това е трябвало непременно да направят съответните редактори.

Горните примери показват, че трудът на преводача все още не е намерил широко обществено признание, което смятаме, че му се полага. Докато, от една страна, все по-често се казва и доказва, че преводът е творческа дейност, която изисква много качества: солидна езикова подготовка, широка обща култура, опит, вдъхновение и всеотдайност, а не на последно място и специфичен усет и талант, от друга страна, явно все още се срещат рецензенти на преводни книги, които, изглежда, че не си дават сметка за всичко това. Между въпрос, любопитно и учудващо е обстоятелството, че повечето от тези рецензенти са и извършители на преводи. С други думи, налице е един определен маниер на писане на рецензии. При добро желание това явление би могло да се изтъкува в смисъл, че преводите на горепосочените книги са толкова добри, че човек изобщо не се досеща, че не чете оригиналното произведение. Но дори и да приемем, че това е така в някои случаи, наложената на автора анонимност си остава социално несправедлива. Затова не изглежда твърде приемлива също така и практиката при колективен превод да се скриват имената на отделните преводачи, дори и да са споменати в самата рецензия, зад етикета „колектив“ на заглавната страница. Така се е получило например в рецензиите за „Гражданско неподчинение. Американски есета“ („Панорама“, 6), „Избрани творби на Михаил Садовяну“ („Панорама“, 4), „Избрани произведения“, т. IV на Й. В. Гюте и др., където пропускат вероятно се дължи на съответните редактори, а не на самите рецензенти. Изглежда, че това се прави, за да се постигне място, но такава икономия, която е за сметка на общественото признание на преводача, едва ли е оправдана.

2. *Рецензии, в които преводът е споменат съвсем бегло.* В рецензиите от тази група за превода са казани по едно-две изречения (понякога поставени в скоби) към края на текста, най-често с хвалебствено съдържание. Броят на такива рецензии също не е малък — около 30. В същност ако ги съберем с рецензиите от първата група, в които изобщо не става дума за превода, ще установим, че в повече от половината от всички разглеждани рецензии въпросът за самия превод е разглеждан съвсем повърхностно или никак. Такива са рецензиите на С. Хаджикосев („Три поучителни повести и един пролог“ от Мигел де Унамуно, превод Т. Нейков), К. Топчиева („Кръв и пот“ от А. Нурпенсов, превод Б. Мисирков), Г. Гърдев („Присъдата“ от Вл. Солоухин, превод В. Райчев, С. Яневска и П. Патрикова), С. Райков („Поклон пред глухарчето“ от А. Ким, превод Т. Балова), М. Гоева („Гоя“ от Жан-Франсоа Шабрьон, превод Л. Сталева), Г. Пенчев („Мигове, разкази и миниатюри“ от Ю. Бондарев, превод Ив. Николов) и др. Рецензии от този тип се срещат във всички вестници и списания, които по начало поместват рецензии на преводни произведения, включително и сп. „Панорама“. Освен може би като стимулатори на самочувствието (понеже почти всички кратки отзиви в тези рецензии са положителни) такива рецензии не дават на преводачите никаква съществена информация, от която те биха могли да се възползват в бъдещата си работа.

3. *Рецензии, в които приблизително една четвърт до половината (или повече) от целия текст е посветена на превода.* Повечето от рецензиите в тази група съдържат конкретни бележки и коментари за преводаческия аспект на съответните произведения. Внимание тук привличат следните няколко рецензии.

На И. Васева за „Чуй своя глас“ от Мая Ганина, превод Манон Драгостинова, в която се дава висока оценка за превода. Рецензията започва с обща характеристика на оригиналната творба и се посочват някои специфични особености на авторката. Според И. Васева добре възпроизведен стилът на Мая Ганина и репликите звучат естествено и живо. Същевременно са посочени някои места, които не задоволяват от професионално гледище и са дадени конкретни примери за това. Критична бележка има и за работата на редакторката М. Шопова. Дадена е преценка и за предговора от Станка Пенчева. Рецензията на И. Васева е добре балансирана, понеже засяга основните важни страни както на оригиналното, така и на преводното произведение и същевременно е информационно наситена.

Друга рецензия, на която бих искал да се спра, е тази на К. Савов за „Неостаряващото „пошехонско“ старо време“ от М. Е. Салтиков-Шчедрин, избр. творби, т. VI, превод Ив. Боджиев. К. Савов започва с посочване на онези страни в творчеството на Салтиков-Шчедрин, с които той се вписва в руската класическа литература и култура, като обръща внимание върху проявите му като художник-епик. Сбитият, но информативен литературен анализ е съобразен с информираността на образования български читател и добре го подготвя за възприемането на самото преводно произведение. Подчертано е, че „това произведение поставя трудни задачи пред преводача, главната от които е да се издържи прецизността и деликатността на стила, да се запазят обертоновете, съпътстващи звученето на текста, които при този автор придобиват първостепенно значение“. Въпреки че на въпросите на превода е отделено доста място, при което работата на преводача се отчита като много добра, интерес привлича и оценката, че „В една кратка бележка не е възможно да се анализират конкретно стилистичните похвати на преводача, нито да се изведат принципите на творческия му метод.“ Тази съвсем основателна констатация, от една страна, показва, че има какво да се каже, и, от друга страна, поражда въпроса, къде ще се каже това, което е останало недоизказано в самата рецензия. За работата на всеки преводач едва ли ще се пишат отделни студии, затова другата алтернатива, подсказана от штираната бележка на К. Савов, е рецензиите на преводни текстове да бъдат по-дълги, във всеки случай по-дълги от рецензиите на оригинални текстове. Само тогава ще може рецензентът да навлезе истински в инфраструктурата на преводния текст.

Ще разгледам накратко и рецензиите на Н. Иванов за „Леонардо да Винчи“ от Джорджо Вазари, превод Божан Христов. В първата част на рецензията си Н. Иванов очертава мястото на това произведение в италианската култура и посочва трудностите, възникващи при българския превод на текст, създаден в XVI в. След някои общи, насочващи разсъждения върху проблема авторът на рецензията минава към по-конкретно разглеждане на самия преводен текст и установява, че преводачът „се е справил успешно със задачата си, като в много голяма степен е успял да запази стила на автора, строежа на фразата, ритъма на речта му“. Споменато е обстоятелството, че е имало фактологични трудности, които преводачът е трябвало да преодолее. Единствените критични бележки са от лексикален характер и се отнасят до превода на думата *боттега* и на един фразеологичен израз. Недостатъчните ми познания по италиански език не ми позволяват да взема отношение по тези две бележки, а и като се има пред вид цялостната преводаческа сполука, те очевидно представляват второстепенни пропуски. Донякъде ме озадачи обаче гореспомнатата констатация, че е запазен „строежът на фразата“ на оригинала. Известно е, че изоморфният превод може да бъде както постижение, така и слабост, затова тук можеха да се дадат някои допълнителни пояснения. Но така или иначе тази рецензия ни дава доста добра представа не само за културно-историческата атмосфера на оригиналното произведение и за работата на автора му, но и за работата на преводача Б. Христов.

Интерес привлича също така рецензията на Христо Кънев за „Полет над кукувичето“ от Кен Киси, превод М. Неделчева. И в тази рецензия вниманието е разпределено приблизително равномерно между литературните аспекти на оригиналния текст и преводаческите аспекти на българския текст. Хр. Кънев очертава социалната и философската основа, върху която се развива действието на романа, и тъй като благодарение на филма на М. Форман тази творба доби доста голяма известност у нас, бележките на Хр. Кънев са достатъчни, за да ориентират читателя относно важните акценти в това произведение. Във втората част на рецензията си Хр. Кънев отбелязва, че това, което отличава този превод от много други, е съхранената метрика на автора — няма произволно нахъсани изречения, ритъмът е запазен, успешно е използвана динамиката на нашия глагол, което създава стегнатост на преводната фраза и уравновесява „метража“ на двата езика. Наблюденията на Хр. Кънев са интересни и верни и съвпадат със собствените ми впечатления, които добих, след като напоследък прочетох преводния текст в съпоставка с оригинала. Хр. Кънев изразява известни резерви относно превода на някои жаргонни изрази и думи. С някои от бележките му съм съгласен, по други бих поспорил, но по начало трябва да се има пред вид, че въпросът за превода на жаргона (т. нар. „сленг“) в съвременни английски произведения е твърде сложен и труден и често ще придизвиква спорове. Както вече става ясно, цялостната оценка на Хр. Кънев за превода е положителна.

Внимание заслужава и рецензията на Х. Костова-Добрева за сборника „Немски романтици“. И тази е една от малкото рецензии, в които основното внимание пада върху въпросите, свързани с превода. Посочено е, че трансформацията на някои немски глаголи със словосъчетания от глагол и умалително съществително представлява добър пример за художествена компенсация. Коментирани са и различните похвати за предаване на специфичния народностен колорит, както и синтактичните проблеми, с които е трябвало да се справят преводачите. С конкретните си наблюдения и бележки Х. Костова-Добрева ни дава представа за спецификата на самото преводно произведение. Общата оценка за превода, изведена на базата на добре мотивирани отделни констатации, е положителна.

Интересна е и рецензията на А. Василева за „Улица Хавър“ от Пол Гимар, превод Л. Сталева. Рецензията започва с някои данни за автора и кратък анализ на оригиналното произведение, с което читателят получава достатъчно ясна представа за литературния облик на авторския текст. Посочено е, че Пол Гимар е труден за превод автор, но че преводачката Л. Сталева се е справила със задачата си, като е намерила точни български съответствия — както литературни, така и жаргонни — и е съумяла да предаде на хубав български език интелектуалния заряд на всяко изречение. Цялостната оценка е положителна, но покрай това са показани и някои отделни неточности от терминологичен характер. Това ни напомня за сетен път, че преводът изисква постоянно внимание и готовност за справки дори и когато става дума за второстепенни подробности.

Освен това би следвало да се споменат и рецензиите на:

Б. Деливанова за „Литературата на XIX в.“ от Г. Брандес, превод Л. Илиев, Св. Колев и Кр. Сиракова, в която подробно са разгледани различните проблеми, свързани с превода. Критични бележки тук няма, но цялостната положителна оценка е аргументирана по доста убедителен начин;

Кр. Михайлова за „Берлин — Александърплац“ от А. Дьоблин, превод В. Брюкнер, в която се подчертава постижението на преводача при предаването на всички функционални стилове; и другата ѝ рецензия за „Роден съм да живея в самота“ на Фр. Кафка. За разлика от рецензията на Здр. Недков за същата книга, в която изобщо не се споменават нито преводът, нито преводачът, в рецензията на Кр. Михайлова е отделено доста място на преводаческите проблеми. Наблюденията обаче са от общ характер, без критични бележки и конкретни примери.

Ще завърша този раздел, като спомена накратко и рецензиите на Л. Величкова („Маншон, полуобувка и мъхеста брада“ от Ено Рауд, превод Д. Янева), А. Терзиева („Мегре и човекът на пейката“ от Ж. Сименон, превод Р. Стефанова и на „Заливът Малдорме“ от А. Рьонакл), Е. Коралова („Вила Тъга“ от Патрик Модяно, превод П. Пройкова), Р. Шемелеков („Избрани томове“ I, II от В. Каверин, превод Жела Георгиева), Л. Сталева („Животът на Сезан“ от Анри Перюшо, превод Б. Нанов) и др.

Общо за тези и някои други рецензии от тази група, върху които не мога да се спра поради липса на време, е отговорното отношение към въпросите за превода. Читателят може и да не се съгласи с всички отделни преценки и мнения, но във всеки случай личи ясно, че авторите на тези рецензии са се отнесли сериозно към задачата си. Почти всички рецензии от този тип са поместени в сп. „Панорама“.

II. ЗА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ПОЛОЖИТЕЛНИ И ОТРИЦАТЕЛНИ РЕЦЕНЗИИ

И така видяхме, че има и рецензии, в които сравнително доста място е отделено на въпросите на превода и в които на фона на цялостна положителна оценка се правят и критични бележки. Сега ще разгледаме малко по-подробно въпроса за съотношението между положителните и отрицателните моменти в прегледаните рецензии. Както знаем, човешките дела, особено преводаческите, никога не са свършени, поради което в рецензиите би следвало да се очакват многобройни критични бележки и коментари. Но тук отново се натъкваме на учудващо положение. Приблизително четири пети, т. е. към 80% (дори и повече) от всички рецензии не съдържат *никакви* критични бележки!

Това показва съвсем недвусмислено, че макар и необходимостта от критика да е известна и очевидна за всекиго, все още трябва много да се работи в тази насока, така че от теоретично осъзната необходимост критиката да се превърне в навик е всекидневна практика. Трябва да се преодолява традиционното предубеждение, че когато нещо ни харесва, не е редно същевременно и да го критикуваме. За това положение на нещата известна роля сигурно играе и обстоятелството, че в сравнително малка страна като нашата повечето хора, свързани с издателската и редакторската дейност, преводи, писане на рецензии и пр., се намират в някакъв вид лични или служебни връзки помежду си. Така или иначе ясно е, че трябва да се ревизира субективната скала на ценности, да се насажда и култивира становището, че добра рецензия не е онази, която съдържа само хвалби, която е възторжена и апологетична от начало до край, а онази, която съдържа и критични нотки. Именно на фона на критичните бележки изпъкват по-рефлексно достояствата на всяко дело и цялостната оценка придобива повече достоверност. Рецензиите, написани от начало до край в хвалебствен тон, пораждаат съмнение, доколкото са задълбочени или искрени, понеже няма начин при по-сериозно вглеждане в който и да е преводен текст да не се открият и някои слабости или най-малкото спорни преводачески решения. Напълно хвалебствените рецензии са толкова много, че няма да ги изброявам поотделно, тъй като това би отнело твърде много време. Ще добавя само, че когато рецензиите се пишат по различен начин, един критично, а другите хвалебствено, това ошетява онези преводачи, чиито книги са попаднали извън зора на по-критично настроени рецензенти и така се е получило наистина в някои случаи.

Разбира се, справедливостта изисква да се отчете, че безкритичният тон е характерен не само за повечето рецензии на преводни произведения — известни са честите обсъждания на този проблем в Съюза на българските писатели. По начало истински критични рецензии в нашите литературоведчески, филологически и езиковедски списания са все още сравнително рядко явление. Налице е даден стил на писане на рецензии, който явно се нуждае от разчупване и обновиране.

Малкото рецензии, които съдържат критични бележки, могат да се разделят на следните две подгрупи:

- а) рецензии, в които критичните бележки са подкрепени от конкретни примери, и
- б) рецензии, в които критичните бележки са от общ характер.

Няма защо да се подчертава, че по-голяма стойност естествено имат рецензиите от първия тип. Такива са споменатите вече рецензии на И. Васева, Хр. Кънев, Х. Костова-Добрева, А. Василева, Л. Величкова, Н. Иванов, А. Терзиева и др. Една от най-критичните рецензии е тази на Дина Попова за „Томас Джеферсън“ от Г. Н. Севостянов и А. И. Уткин, превод Емил Везенков, Издателство на Отечествения фронт. Авторката на рецензията възразява както против избора на самата книга, така и срещу самия превод, като привежда подробни аргументи и подкрепя на твърденията си.

Що се отнася до рецензиите от втория тип, където критичните бележки не са подкрепени от конкретни примери, те обикновено пораждаат възражения от страна на преводачите и съмнения у читателите. Ако дадена критична или отрицателна преценка не е аргументирана с конкретни примери, тя винаги може да се изтълкува като субективно пристрастие. А дори и да не възникват никакви съмнения за правилността на оценката, общите, неконкретизирани формулировки не помагат на преводачите да видят по-добре слабостите, които са допуснали в дадени случаи.

Така например в рецензията на Клео Протохристова за „Дете на думите“ на Айрис Мардок, превод Ив. Янев, се заявява, че „Донякъде спорни са отделни решения в синтаксиса“, но не се дават конкретни примери, а тъкмо те щяха да бъдат най-полезни за преводача. Подобно е рецензията на Д. Златарев за споменатата вече книга „Полет над кукувичето гнездо“ в превод на М. Неделчева.

Само в три-четири рецензии е обърнато внимание на въпросите на транскрипцията. Авторите на тези рецензии са Б. Николаев („Савил“ от Д. Стори, превод Б. Дамянов), М. Неделчева („Кривата на времето“ от М. У. Бланшит, превод Юлия Бучкова-Малева), Хр. Дудевски („Творческата индивидуалност на писателя и развитието на литературата“ от М. Храпченко, превод Д. Кирков), Б. Елитова („Площадка на празненствата“ от К. Хаяши, превод Н. Чали-

кова). Ако всичко около транскрипцията на имена беше наред, може би нямаше да е необходимо да се споменава и тази страна на преводаческата дейност. Но след като всички знаем, че все още съществува доста голяма неустановеност в практиката на повечето наши издателства, в рецензиите би трябвало да се обръща внимание и на това. Отварям една скоба, за да спомена, че доста слабости в тази насока все още допускат издателствата „Народна младеж“, „Отечество“, „Отечествен фронт“ и някои други. От друга страна, трябва да се отбележи дейността на изд. „Народна култура“, което целенасочено се стреми към внасяне на единство в изписването на чуждите имена. Както е известно, един или друг начин на транскрибиране на имената прибавя към преводния текст допълнителни нотки от психолингвистичен и социолингвистичен характер, които също могат да повлияят върху цялостното му възприятие на езика на превода. Тази точка трябва да се включи в следващата редакция на препоръките за писане на рецензии.

III. Някои изводи

Тазгодишният преглед потвърждава наблюденията и констатациите, правени на миналогодишния и предишни прегледи, че с известни изключения повечето рецензии на преводни произведения все още не отговарят на всички съвременни изисквания. Както вече стана дума, един от основните проблеми остава постигането на правилно съотношение между литературоведческата и преводаческата информация при писането на рецензии, като и двата момента естествено трябва да бъдат отразени по адекватен начин.

Ако на преводаческите проблеми не се обърне достатъчно внимание, както за съжаление се е получило в твърде много рецензии, би се заличила разликата примерно между двете рубрики „Преведено у нас“ и „Издадено в чужбина“ на сп. „Панорама“. Най-доброто решение би било често литературният анализ, заедно с препоръка или не за превод, с посочване на евентуалните преводачески проблеми, да се съдържа в една предварителна рецензия в рубриката „Издадено в чужбина“, а след излизането на въпросното произведение в български превод вече да последва друга рецензия, този път в рубриката „Преведено у нас“, в която центърът на вниманието ще пада върху качествата на самия превод. Въпреки че засега говорим за това като за идеално положение, то не би трябвало да се разглежда като непостижимо. Ако това се осъществи, ще се появи елементът *създаване на обществен интерес* като допълнително звено в съществуващата верига *издателска дейност — преводаческа дейност — преценка на резултатите*. Във втората рецензия вече няма да е необходимо да се повтарят всичките неща, които са казани за автора на друго място (както често се получава сега), в случая в първата рецензия. С други думи, желателно е преводните книги да имат по две публикувани рецензии — една предварителна, преди преждането на книгата на български език (каквито са фактически вътрешните издателски рецензии и анотации), в която вниманието ще бъде съсредоточено върху идеологическия и литературоведческия анализ, и една втора, вече на преводното произведение, в която вниманието ще падне главно върху преводаческата страна. А в онези случаи, в които по една или друга причина това не може да се осъществи, трябва да се преценява внимателно колко място да се отдели за това, *какво* се превежда, и за това, *как* се превежда, без пренебрегване на единия и другия аспект на преводното произведение.

Засега пренебрегването най-често е за сметка на преводаческата страна. Това може да се обясни с няколко причини. От една страна, тук несъмнено влияе традиция, установена не само у нас, а и в други страни, на премълчаване или по-скоро на неотчитане на същността на преводаческата работа. От друга страна, информацията от литературоведчески характер е, общо взето, по-достъпна — съществува вече доста справочна литература и всеки опитен литературен сравнително лесно и бързо може да се ориентира за характера на дадено произведение и автор, докато преценката на преводаческата работа изисква трудоемка съпоставка на оригиналния и преводния текст.

Вероятно неслучайно затова тъкмо онези автори на рецензии, които са най-продуктивни, говорят най-малко или направо никак за преводаческите проблеми. Освен повече време анализът на превода изисква и специфична квалификация. Тук сякаш опираме до едно противоречие, коренящо се в самата „двуполусност“, така да се каже, на рецензията на всяко преводно произ-

ведение. Всяка такава рецензия очевидно има два тематични центъра — литературоведчески и преводачески, разработването на всеки от които изисква съответна подготовка. При положение, че добрият професионалист днес обикновено е твърде специализиран, как да се преодолее това затруднение? Единият изход би бил истински задълбочените цялостни рецензии да се пишат от двама специалисти: единият — опитен литератор и добър познавач на съответната национална литература, а другият — специалист по теорията на превода. В действителност обаче такова сътрудничество вероятно ще се осъществява само в някои отделни случаи и сигурно ще продължава практиката едно и също лице да преценява както литературните, така и преводаческите аспекти на дадено произведение. При това положение почти винаги ще се забелязва известна липса на баланс, понеже, макар и неволно, всеки автор ще се спира повече върху това, което познава по-добре и в което е по-сигурен. Частичен изход от тази „антиномия“ може да се търси в по-нататъшното популяризиране на постиженията на съвременната теория на превода, така че след време всеки литератор, който има отношение към въпросите на превода, да е запознат с основните положения на преводознанието, например с основните преводачески трансформации (засега споменати само в една-две от прегледаните рецензии). Понастоящем голяма част от рецензиите имат донякъде непрофесионален вид, тъй като, както вече посочихме, за превода или не се говори въобще, или това, което се казва, има твърде общ характер и съдържа твърде малко реална информация.

Казаното дотук насочва към извода, че сякаш все още не е изяснена напълно структурната типология на рецензиите на преводни произведения, поради което в практиката у нас все още не съществуват достатъчно утвърдени образци за тази дейност. С малки изключения рецензиите засега имат повече или по-малко характер на литературоведчески текст, към който в последния момент са прибавени и няколко думи за превода и преводача. В повечето случаи тези бележки стоят като нещо пришито, като допълнителна крышка към основния текст, тъй като не са органично свързани с цялостния подход на автора на рецензията. Явно е, че предстои още доста работа в тази насока.

За ролята на редактора. Преди да приключа, бих искал и аз да се спра за малко върху ролята на редактора на преводното произведение. Ако за самите преводачи все пак става дума тук-таме, то за бедните редактори се говори съвсем рядко. А, както знаем много добре, и затова се дадоха примери тук, едни или други достойнства или недостатъци на даден превод могат да се дължат както на преводача, така и на редактора. В много от рецензиите (например в сп. „Панорама“) името на редактора не фигурира въобще, което не е редно и би следвало да се коригира, но дори и там, където редакторът е посочен, почти никъде не се говори за участието му в работата над текста. Това е донякъде разбираемо, като се има пред вид, че размерът и характерът на неговата намеса могат да се преценят само след справка с работното копие на текста, а това вече е свързано с трудности от техническо и организационно естество. Въпреки това обаче истинската професионална рецензия би изисквала оценка и на този твърде важен момент — съпоставката на преводаческия с редакторския текст, и може да се отправи препоръка към редакциите, възлагащи писането на рецензии, да изискват от авторите им съобразяване и с този пункт.

Две думи и за вестниците и списанията, които поместват рецензии. От гледна точка на критериите за оценка на рецензии, приложени тук, въпреки че, както вече посочихме, с известни изключения повечето от тях все още се отличават с недостатъчно ясен профил, най-интересни и издържани все пак се оказват рецензиите в сп. „Панорама“. Водещата роля на „Панорама“ в това отношение е съвсем естествена и вероятно ще продължава и в бъдеще. В тази връзка ще си позволя една препоръка от чисто техническо естество. За да може читателят и библиографският работник по-бързо да се ориентира за съдържанието на рубриката, където са рецензиите, би било добре всяка рецензия с данните за книгата, автора и преводача да бъде отразена в страницата със съдържанието на всеки брой. Иначе човек губи време да прелиства наред, докато намери това, което го интересува. Що се отнася до сп. „Факел“, където е поместена втората по количество група рецензии, прави впечатление обстоятелството, че докато издателските съобщения и литературният анализ в повечето случаи са третираны по очевидно компетентен професионален начин, то въпросите на превода са застъпени твърде слабо и в редица случаи никак.

Рецензиите във в. „Пулс“, на трето място по количество, са, общо взето, по-кратки (някои от тях по-скоро приличат на анотации) и също отделят сравнително малко място на въпросите на превода.

Приключвайки, ми се иска да повтора, че ако приемаме постановката за превода като творческа дейност, която води до създаването на нов текст със своя специфична структура, различна от тази на оригиналния текст, тогава би следвало рецензиите на оригинални и преводни произведения да отразяват по някакъв начин тази разлика, а не да се пишат по един и същ начин. Ясно трябва да се осъзнае обстоятелството, че рецензията на преводното произведение има някои типологични особености, различни от рецензията на оригиналното произведение.

Засега картината остава доста пъстра — положителни постижения несъмнено има, но наред с това все още се среща доста неразбиране на спецификата на рецензиите на преводни произведения. За да се подобри работата в тази насока, са необходими още усилия както в теоретично, така и в практическо и организационно отношение. След известна преработка и доуточняване съществуващите препоръки в бюлетина и препоръките към тях могат да послужат като добра основа за това и би трябвало да получат повече гласност (например да се отпечатаат в отделна брошура, която да бъде на разположение на всички автори и редактори на рецензии). Това ще допринесе съществено към по-нататъшното успешно развитие, каквото не се съмняваме, че предстои, на този вид рецензентска дейност у нас.